

GULYÁS Attila

HALÁLBÜNTETÉS AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

DEATH PENALTY IN THE USA

A cikk rövid, kronologikus összefoglalója az amerikai büntetőjogszabályok változásának a halálbüntetés tekintetében, az első kolóniák megjelenésétől napjainkig. A legsúlyosabb büntetés alkalmazásának fordulatai a társadalmi-gazdasági viszonyok változása és a világtörténelmi események megítélése alapján. Elemzi és értelmezi a halálbüntetés ideológiai fejlődését, az amerikai liberális gazdasági és társadalmi kapcsolatok folyamatában.

This article is a short résumé about American penal law's historical mutation from the first colonies to present days. The death penalty's adjudication in the fluctuation of socio-economical relations and the world history's influence of the American courts' death penalty practise.

A HALÁLBÜNTETÉSRŐL SZÓLÓ TÖRVÉNYEK ELŐZMÉNYEI

Az első hivatalos feljegyzés a halálbüntetés alkalmazásáról az időszámításunk előtti XVIII. századból eredeztethető. A babiloni Hammurápi király törvényeiben a legsúlyosabb büntetést 25 súlyos bűntett elkövetése esetén helyezte kilátásba.¹ A halálbüntetés más uralkodók törvénykönyveiben is megjelent, például a Krisztus előtti XIV. századbeli Hittite Code-ban,² a Krisztus előtti VII. századbeli, athéni Drákói törvényekben³ vagy a szintén időszámításunk előttre datálható, az V. századból származó 12 táblás törvények a római jogban.⁴

E történelem előtti időkben a halálbüntetés módszerei is rendkívüli kegyetlenséget mutattak: keresztre feszítés, vízbefojtás, megkövezés, máglyahalál vagy karóba húzás. Az időszámítást követő X. századtól már az akasztás vált preferált kivégzési móddá az angolszász birodalomban, és Hódító Vilmos⁵ idején már csak háborús időkben lehetett alkalmazni a halálbüntetést. Törvénykezési gyakorlatát azonban a későbbi királyok és hercegek nem követték, VIII. Henrik⁶ uralkodása alatt, a korabeli feljegyzések szerint 72 000 embert ítélték halálra⁷ a legkülönbébb kivégzési módszerekkel: vízben forralás, karóba húzás és elégetés, lefejezés, felnegyelés. Halálbüntetés immáron a mai megítélés szerinti enyhébb kihágások elkövetése miatt is kiszabásra került, mint például házasságkötés zsidó személlyel, vallatás esetén az elvárt büntett be nem vallása vagy árulás, hitszegés.

Anglia törvénykezési gyakorlatában a halálbüntetéssel való fenyegetettség az elkövetkezendő 200 évben nőtt. Az 1700-as években, Angliában 222 törvény elleni cselekmény volt büntethető halállal. Halállal illették a lopást, az illetéktelen fakivágást, vagy a tenyészállatok eltulajdonítását. A szigorú törvények miatt számos bíróság eltekintett az ítélet meghozatalától, hogy elkerülje a vádlott (sokszor minden alapot nélkülöző vádaskodás miatti) legszigorúbb megbüntetését.⁸ E bírói gyakorlat aztán meg is hozta a régen várt büntetőjogi reformokat, 1823 és 1837 között a reformok kapcsán a korábbi 222 halállal büntetendő cselekmény közül több, mint 100 esetben enyhítés történt, azaz csupán 120 bűncselekmény büntetési tétele maradt a halálbüntetés.⁹

¹ Hammurapi király (1810-1750 B.C.) kőbe vésett törvénykönyvének fordítása alapján. A törvénykönyv alkalmazza a korabeli vélekedés szerinti, a „szemet szemért, fogat fogért” elvet, amely később a Bibliából vált ismertté a keresztény világban (talio elv).

² A Hettita nép a zsidó Bibliában a 2. népcsoport a 11 közül (Kananiták)

³ Drákói szigor: minden bűn egyedüli büntetése a halál.

⁴ A 12 táblás törvények az V. században (A.D.), az első írott formájú alaptörvény a Római köztársaság történelmében (462 A.D.).

⁵ I. (Hódító) Vilmos (1028-1087), Normandia hercege (1035-1087), később Anglia királya (1066)

⁶ VIII. Henrik (1491-1547) Anglia királya és Írország hercege, a Tudor-ház feje

⁷ The Catholic Encyclopedia, Volume VII. Published in 1910.

⁸ Tom D. Campbell: The Contribution of Legal Studies (1993).

⁹ David Anderson: The death penalty (1998). 2. fejezet.

BRIT BEFOLYÁS

A brit óhazából eredeztethető ítélkezési gyakorlat nagyobb hatással volt az amerikai kontinens ítélkezési gyakorlatára, mint bármely más befolyás, amely későbbi évszázadok alatt érte. Amikor az első európai telepesek elérték Amerika partjait, magukkal hozták hazájuk törvénykezési gyakorlatát, és mivel az első kolóniák túlnyomórészt angol telepes kolóniák voltak, egyértelmű, hogy a brit törvénykezési gyakorlat vált irányadóvá.¹⁰ Az első feljegyzett kivégzés is egy angol tiszt kivégzése, akit Jamestown (Va)-ban ítéltek halálra a spanyol birodalom számára végzett kémkedésért.¹¹ Ez a cselekmény is, és a kolóniákon történő egyéb visszaélések is generálták, hogy Sir Thomas Dale virginiai kormányzó rendkívül komoly büntetési tételket fogalmazott meg az 1612-ben megalkotott törvénykönyvében.¹² E törvénykönyv a mai szemmel kis súlyú cselekmények miatt is halálbüntetést szabott ki, mint például szőlőlopás, más tulajdonában lévő csirkék levágása és elfogyasztása, vagy kereskedelem az indián őslakosokkal. Az akkori szempontok szerint az életben maradás feltétele volt a megfelelő élelem, ruházat és tüzelő biztosítása, így nem tűnhetett olyan súlyosnak a legsúlyosabb ítélet, az élet elvétele a kolóniák életben maradása érdekében, mint egy-egy egyén megbüntetése.

Azonban a korabeli, helyi törvénykönyveket értelmezve kiderül, hogy a büntető jogszabályok kolóniáról kolóniára eltérőek voltak.¹³ Az újonnan megalakult kolóniák közössége, amit a történelemkönyvek ma New-Englandként említenek, még nem fogadott el büntető törvénykönyvet, az egységesítés lassan haladt. Az elszeparált kolóniák a saját döntéseiket hozták meg. A massachusettsi Öböl Kolónia 1630-ban hajtotta végre az első kivégzését. Az időbeli elcsúszás az, amiből kitűnik, hogy nem volt egységes jogi értelmezés abban a tekintetben, mi számít olyan súlyú bűncselekménynek, ami halálbüntetéshez vezet.¹⁴ A New York-i telepes kolónia emelte hatályba az úgynevezett Duke-törvényeket,¹⁵ amelyek szintén szigorúan ítéltek meg olyan bűncselekményeket is, mint a szülők bántalmazása, vagy az istenkáromlás.

A HALÁLBÜNTETÉS KÉRDÉSE A KOLÓNIAK KORAI IDŐSZAKÁBAN

Azok, akik nem támogatták a halálbüntetést az amerikai gyarmatosítás idején, támogatásra találtak a korabeli európai filozófusok, történészek gondolatrendszerében, írásaiban (Montesquieu, Voltaire, Bentham, John Bellers és John Howard). A korabeli ítélkezési gyakorlatot alapjaiban meghatározta az olasz Cesare Beccaria és Gaetano Filangieri munkássága. A milánói iskola jeles képviselője Cesare Beccaria, a nápolyi iskolát pedig Gaetano Filangieri képviselte.

Beccaria a kifinomult és felvilágosult milánói társaság ösztönzésére írta meg a korszak egyik mérvadó könyvét „A bűncselekményekről és a büntetésekről” címmel, mely az olasz felvilágosodás legismertebb és legnagyobb hatású, egyben legtöbbet vitatott műve volt (1764), és komoly hatással bírt a korabeli, erősödő amerikai államok büntetőtörvénykezésének kialakulására..

A mű az új, európai polgári büntetőjog-tudomány számos alapelvét fogalmazza meg, meglehetősen vonzó és világos stílusa nagyban hozzájárult sikeréhez, csakúgy mint az, hogy nyíltan kiállt a halálbüntetés eltörlése mellett, követelte a kínzással kicsikart vallomások figyelmen kívül hagyását, elvetette a kínzás alkalmazását. Sikrasszállt a büntetések enyhítése mellett, kifejtette, hogy valószerű arányban kell lennie a büntetettnek és a büntetésnek; elutasította a vagyonelkobzás intézményét. Filangieri azonban, aki képzetesebb jogi szakértő hírében állt Beccarianál, azzal szerzett nagy érdemeket, hogy enciklopédikus egységbe foglalta mindazt, amit a felvilágosodás idején a törvényhozás különféle ágainak viszonyaival kapcsolatban megfogalmazott. A jogi konstrukció harmóniája gyak-

¹⁰ John M. Murrin: No Awakening, No Revolution? More Counterfactual Speculations. *Reviews in American History*, Vol. 11, No. 2 (Jun., 1983), pp. 161-171.

¹¹ George Kendall kapitány 1608.

¹² Thomas Dale: *Divine, Moral and Martial laws* (1612).

¹³ Lawrence M. Friedman: *A History of American Law*. New York: Simon and Schuster 1973.

¹⁴ Peter Hoffer: *Law and People in Colonial America*. Baltimore: Johns Hopkins University Press 1992.

¹⁵ Duke laws (1665)

ran elnyomja Filangieri gondolatainak eredetiségét, de a kortársak szerint nagyra értékelendő az a fáradozás, amit a jövő jogrendszerének követelményeiként megfogalmazott.¹⁶

Az amerikai új entellektüel réteg tehát nagymértékben Beccaria művének befolyása alá került. Ez eredményezte a korábbi évszázad oly szigorú büntetőtvényeinek enyhülését. Az első reformtörekvés a büntetési gyakorlat gyökeres átalakítására Thomas Jefferson nevéhez fűződik, aki Virginia állam büntető törvénykönyvének enyhítése érdekében utasított e törvények felülvizsgálatára. Az általa beterjesztett törvényjavaslat tartalmazta a büntetési tételek újragondolt változatát, ezek alapján a legsúlyosabb büntetési tétel immáron csakis gyilkosság esetén volt alkalmazható. A virginiai törvényhozás végül nem fogadta be e törvénymódosítást, büntető törvény-reformot, azonban az akkori közgondolkodásra jellemző a pozitív fordulat, hogy a virginiai parlamentben a javaslat csupán egy szavazattal maradt alul.¹⁷

Dr. Benjamin Rush, a Függetlenségi Nyilatkozat egyik aláírója és a Pennsylvanai Börtöntársulás¹⁸ megalapítója nyilvánította ki írásaiban, hogy a halálbüntetés alkalmazásának elsősorban elrettentő, megelőző erővel kellene jelentkeznie egy esetleges büntetőjogi reform esetén. Úgy gondolta, hogy a halálbüntetések gyakori alkalmazása nem csökkenti a bűnözői kedvet.¹⁹ Rush elképzeléseihez támogatót is talált Benjamin Franklin személyében, sőt a későbbiekben megnyerte elméleti elgondolásaihoz a philadelphiai Legfőbb Ügyész, William Bradford támogatását is. W. Bradford, akit a későbbiekben az Amerikai Egyesült Államok Legfőbb Ügyészevé választottak, őszintén hitte, hogy a halálbüntetés gyakori alkalmazása egyáltalán nem visszatartó tényező a bűnözők számára.²⁰ Bradford elérte, hogy Pennsylvania állam vált az első amerikai állammá, ahol a halálbüntetés ugyan jelen volt a büntetőjogi kódexekben, azonban kiszabása a bíróságok számára nem vált automatikus mozzanattá egy-egy bűncselekmény elkövetése esetén, hanem komolyan mérlegelni kellett az elkövetett tettet, a tényeket és bizonyítékokat.²¹ 1794 végére Pennsylvania állam eltörölte a halálbüntetést az állam büntető törvénykönyveiből, kivéve a minősített eseteket, a kínzást és gyilkosságot.²²

GYÖKERES VÁLTOZÁSOK

A pozitív példák mellett szól, hogy a XIX. század első évtizedére az amerikai államok nagy része jelentősen csökkentette büntető törvénykönyveiben a halálbüntetéssel kötelezően büntetendő bűncselekmények számát, illetve ezzel egy időben jelentős börtönkapacitás-bővítést irányoztak elő, és valósítottak meg. Pennsylvania állam most is élen járt a „forradalmi” újítások bevezetése területén. 1834-ben Pennsylvania volt az első állam, ahol a kis számban kiszabott halálbüntetés immáron nem a nép szórakoztatásának eszköze, hanem távol a nyilvánosságtól, a börtönépületek erre kialakított helyiségében, kevés számú (bírók, ügyészek, védők, hozzátartozók és néhány fotóriporter) megjelent előtt került végrehajtásra.

1846-ban Michigan állam teljesen törölte büntetőjogi kódexeiből a halálbüntetést, egy bűncselekmény kivételével: ez a *hazaárulás* volt. Később Rhode Island és Wisconsin teljesen eltörölte a halálbüntetést saját területén.²³ A jó példa valamint a statisztikák által alátámasztott eredmények alapján nem csak amerikai, hanem európai és dél-amerikai államok is követték a pozitív példát. Venezuela, Portugália, Hollandia, Costa Rica, Brazília továbbá Ecuador is eltörölte a halálbüntetést.

Jóllehet egy olyan folyamat kezdetén vagyunk, ami sok követőre talál majd a történelem folyamán, nem minden amerikai államban ment egyszerűen a halálbüntetés-reform. Elsősorban az olyan államok, amelyekben az emberi jogok eltiprása egyébként is gyakorlat volt (az amerikai déli államok közössége) húzódoztak a bevezetés előtt, és

¹⁶ Dei delitti e delle pene, di Cesare Beccaria, edito da U. Mursia & C., 1973 a cura di Renato Fabietti.

¹⁷ Macaulay, History, I. 602; Mackintosh, History of the Revolution of 1688, p. 703.

¹⁸ Pennsylvania Prison Society

¹⁹ The National Archives: The Declaration of Independence: A History,

²⁰ Horte, Foster, & Scheib: Philadelphia: Lawmaking and Legislators in Pennsylvania, The University of Pennsylvania Press, 1997.

²¹ The American Council of Learned Societies: The Dictionary of American Biography. New York, Charles Scribner's Sons, 1964.

²² Mark A. Bedau: Exploring the Dynamics of Adaptation with Evolutionary Activity Plots (2006) p. 2-3.

²³ D.W. Bercot: Will the Real Heretics, Please Stand Up. Scroll Publishing, Tyler, TX, (1989). p 105-106.

megpróbálták minden jogi lehetőségüket megragadva késleltetni e folyamatot. Ezek az államok, hogy a reformfolyamatokba legalább látszólagosan be tudjanak integrálódni, törölték törvénykönyveikből a kötelező halálbüntetés-kiszabásának lehetőségét, azonban ideiglenes jelleggel még kiszabható volt (1836). A bírói kar tetszés szerint alkalmazhatta; ezzel kielégítette a néptömegek igényét a nyilvános, látványos kivégzésekre. Az ideiglenesen bevezetésre kerülő, — a halálbüntetés kiszabását lehetővé tévő— törvényrészek egészen 1963-ig több, mint 100 évig voltak hatályban.²⁴

Az amerikai polgárháború folyamán (1861–1865) a halálbüntetés elleni állami jogalkotási folyamat ellaposodott, helyette a rabszolgaság intézményrendszerének megszüntetését célzó törvényalkotói erőfeszítések voltak a meghatározóak. A Polgárháborút követően is csak nagyon lassan fordult a társadalom érdeklődése a halálbüntetés eltörlésének irányába, e század végén inkább a kivégzéshez használatos módszerek és eszközök fejlődése az, ami a közvélemény figyelmét felkeltette. New York város Tanácsa építette az első villamosszéket 1888-ban, az első kivégzés ezen eszközön 1890-ben történt (William Kemmler).²⁵ Később sok állam átvette e kivégzési módszert, és előszeretettel alkalmazta is halálraítéltein.

A XX. SZÁZADI JOGSZABÁLYI ERŐFESZÍTÉSEK

1907 és 1917 között hat amerikai állam nyilvánította törvényen kívülinek illetve törölte a halálbüntetést a büntető törvénykönyveiből, újabb három állam pedig jelentősen lecsökkentette e legsúlyosabb ítélet kiszabásának lehetőségét, csak bizonyos, a társadalmi normák elleni súlyos vétség esetén engedélyezte azt (hazaárulás és gyilkosság).²⁶ Sajnálatos módon e reformfolyamat csak rövid életű volt, hiszen a világpolitika eseményei kedvezőtlen mértékben változtak e reformokat sürgetők számára.

Az Amerikai Egyesült Államok jogalkotó testületei, de még az egyszerű állampolgárok is meglepődéssel vegyes félelemmel figyelték az Oroszországban, a Lenin által vezetett forradalom által létrejött állapotokat, a növekvő bolsevik forradalom eredményeit. Tartottak a bolsevik terjeszkedéstől. Ezzel egy időben az USA belépett az I. világháborúba, ami jelentős osztályharcot eredményezett nemcsak az európai frontvonalakon, hanem a hátszágokban, az államokban is. A bolsevik fenyegetés túllihegéséből adódóan, az európai hadszíntereken a katonai bíróságok által kialakított büntetőjogi ítélkezési trendnek megfelelően a fent említett hat, a halálbüntetést eltörlő államból öt teljesen visszaállította a XIX. század végén alkalmazott büntetőjogi törvényeit valamint gyakorlatát (1920).²⁷

A módszerek is megváltoztak a „nagy háború” hatására. 1924-ben bevezették a ciángázzal történő elgázosítást, mint kivégzési módszert (Nevada, 1924); Nevada állam élen járt a humánusabb kivégzési módszerek kutatásában. A Las Vegas-i intranetes jogszabályi és történeti irattár szerint az első elítélt egy Gee Jon nevű férfi, akin sikertelenül hajtották végre a ciángázos ítéletet. Míg a férfi aludt, a gázt bejuttatták a cellájába, azonban a felhígulás miatt nem volt olyan összetételű, ami az elítélt halálát eredményezte volna. Valószínű ennek hatására ezért alakították ki később a gázkamrát. A kis területű, zárt helyiségben a szükséges gázkoncentráció nagyon rövid időn belül fájdalommentes halált okozott.²⁸

1920 és 1940 között újjáéledt a halálbüntetés alkalmazása ismételt jogszabályi lehetőségének a megteremtését célzó mozgalom. Ez nem csak a korábban említett bolsevik veszély elhárításának vagy legalábbis az elrettentésnek az eszköze, de a korabeli kriminológusok is a halálbüntetés gyakorlatának a minél gyakrabban történő alkalmazása mellett emelték fel szavukat. Az 1930-as évekre rányomta bélyegét a szesztilalom és a világválság okozta óriási munkanélküliség, földönfutók óriási hada lepte el az utakat munkát és megélhetést keresve szerte a föld-

²⁴ Robert M. Bohm: *Deathquest* (1999), p. 121-124.

²⁵ The New York Times article: *The Supreme Court to Review Use of Electric Chair* by Bill Dedman, published: October 28, 1999

²⁶ Charles Rembar: *The Law of the Land*. Simon and Schuster, New York (1980).

²⁷ Robert M. Bohm: *Deathquest* (1999), p. 211-224.

²⁸ Nevada State Library and Archives: *Behaviour policy* (2004) <http://dmla.clan.lib.nv.us/docs/nsla/archives/prison/chamber.htm>

részen. Az óriási pénztelenség temérdek erőszakot szült, ebben az évtizedben volt a legtöbb kivégzés az Amerikai Egyesült Államok történelmében (átlagosan 167 személy évente).²⁹

Az 1950-es évekre ismét fordulat állt be a közvélekedésben a halálbüntetés jogosságát, szükségszerűségét tekintve. Ez a győztes II. világháborúnak valamint a szárnyaló gazdasági eredményeknek volt köszönhető, ami szociális jólétet teremtett, és megalapozta egy humánusabb világ büntető jogrendszerét. Nemcsak a szövetségesek oldalán harcoló európai országokban csökkent radikálisan a jogszabályi lehetőség a halálos ítéletek meghozatalára, de egyre több amerikai állam is enaktálta ismét a halálbüntetés eltörlését lehetővé tévő törvényeket.³⁰ A törvényeknek köszönhetően számszakilag is kimutathatóan, a gyakorlatban is csökkent a kivégzések száma: míg az 1940-es évtizedben 1289 kivégzés történt, addig az 1950-es évtizedben már csak 715, és a szám 1960–1976 között 191 főre csökkent. 1966-ban volt az Amerikai Egyesült Államok legkevesebb kivégzése a történelme folyamán, Gallup kutatások alapján a halálbüntetést támogatók ezekben az években voltak a legkevesebb számban (42%).³¹

ALKOTMÁNYOS VÁLTOZTATÁSOK A HALÁLBÜNTETÉS MEGÍTÉLÉSÉBEN

Az 1960-as években a halálbüntetés jogi alapjainak vizsgálatában komoly változások következtek be. Korábban az amerikai Alkotmány V. VIII. és XIV. kiegészítése tette lehetővé, alapozta meg a halálos ítéletek meghozatalát (legalábbis a különböző államok büntetőkódexei ezen kiegészítések alapján vélték jogszerűnek a halálos ítéletek meghozatalát). Az 1960-as évektől azonban, amikor is felerősödött az emberi jogok tiszteletben tartásának kényszerítése,³² a közvélemény is átalakult: a halálbüntetés immáron egy kegyetlen és jogállamban szokatlan gyakorlattá vált az állampolgárok szemében, amelyet sürgősen felül kellett vizsgálni. Az amerikai Legfelsőbb Bíróság az 1958-as *Trop kontra Dulles*³³ ügyben nyilvánította (hivatkozással a VIII. kiegészítésben írott gondolatokra, azonban új felfogásban és megközelítéssel) hogy: „egy érett társadalomra a folyamatos fejlődés jellemző a néptömegekkel szembeni irányítás felelősségtudatának tekintetében”. Jóllehet a fenti ügy nem tartozott abba a körbe, amelyért a halálos ítélet kiszabható lett volna, a halálbüntetést ellenzők széles táborra (abolicionisták) úgy értelmezték ezen kinyilatkoztatást, mint lehetőséget a büntetőjogi reformokra a halálbüntetés tekintetében. Szerintük az amerikai társadalom érettsége már elérte azt a fejlődési szintet, ahol a legsúlyosabb bűncselekményeket sem kell automatikusan a halálos ítéletnek követnie.³⁴

Az 1960-as évek végére az abolicionista mozgalom komoly eredményeket tudott felmutatni szerte a földrészen, és a Legfelsőbb Bíróság is átvette — mintegy „finomhangolta” nézeteit a halálbüntetéssel kapcsolatban — de ami a legfontosabb, hogy az elé kerülő ügyek esetében már jelentősen enyhébb ítéleteket hirdetett, mellőzve a legsúlyosabb büntetést.

A HALÁLBÜNTETÉS FELFÜGGESZTÉSE

A változtatási folyamat tehát elindult, azonban a Legfelsőbb Bíróságnak még komoly erőfeszítéseket kellett tennie, hogy az államok részéről is elfogadott legyen e reformfolyamat. Egyes államok bíróságainak önkényes és szeszélyes döntései, ítéletei meghozatalát, annak egységesítését nagyban segítette a Legfelsőbb Bíróság *Furman kontra Georgia állam* ügyének végkimenetele (1972).³⁵ Furman és védői (elkes abolicionalisták), akinek fellebbezési tárgyalását a Legfelsőbb Bíróság tette meg, — a VIII. kiegészítésre hivatkozva — azt próbálta elérni, hogy a Legfelsőbb Bíróság hirdesse ki, hogy Georgia állam Alkotmánya szerint senki sem ítéltető halálra (további hivatkozások a Legfelsőbb Bíróság korábbi állásfoglalásaira).

---

²⁹ Carl Snyder: The World-Wide Depression of 1930, The American Economic Review, Vol. 21, No. 1, p. 172-178

³⁰ Eric Monkkenon: Crime and Justice in American History: The Colonies and Early Republic, vol. 2 (1991)

³¹ <http://www.gallup.com/poll/>

³² Dr. Martin Luther King: The Measure of a Man (Philadelphia: Pilgrim Press, 1959).

³³ *Trop v. Dulles* (356 U.S. 86)

³⁴ Rhona K.M. Smith: Textbook on International Human Rights, Oxford University Press (2005), p. 237.

³⁵ *Furman v. Georgia*, 1972. (408 U.S. 238)

A Legfelsőbb Bíróság bírának álláspontja szerint az állami ítélőbíróságok gyakorlatában, a szavazás jellegéből (titkos szavazás) adódóan lehetnek visszaélésekre utaló jelek, amelyek ellenkeznek a VIII. kiegészítésben megfogalmazott elvrendszer új értelmezésével, ezért semmisnek nyilvánította Georgia állam halálos ítéletét. A korabeli visszas állapokra jellemző, hogy a Legfelsőbb Bíróság, amely testület maga is titkos szavazással hozza meg döntéseit, 5:4 arányban tudott álláspontra jutni ebben az ügyben. További figyelembe veendő körülmény, hogy a déli államok, köztük Georgia állam is a korábbi évszázadok rabszolgatartó rendszerétől örökölt büntetőjogi szerkezetet továbbá az általános amerikai vélekedésektől eltérő véleményeknek adott hangot, amikor az emberi jogok érvényre juttatása volt a fő kérdés.

Ennek az ügynek is köszönhető tehát, hogy a Legfelsőbb Bíróság 1972. június 29-én az előtte fekvő 40 halálbüntetésre ítélt személy ügyét visszaadta az állami bíróságoknak az enyhítésre és további 629, a különböző államokban elítéltnak változtatta meg a büntetését „életfogytig tartó rabságra”³⁶. A Legfelsőbb Bíróság tehát egy nem hivatalos moratóriumot hirdetett meg a halálbüntetések tekintetében.

A DEMOKRÁCIA ÚJ ÚTJAI

Jóllehet a fent vázolt — az emberi jogok, az élet tiszteletben tartását hirdető — mozgalom ismét útjára indult, a Legfelsőbb Bíróság tagjai közül azonban csak két bírósági tag állt ki magánvéleményével határozottan a halálbüntetés ellen.³⁷ A Legfelsőbb Bíróság későbbi állásfoglalása alapján a *Furman kontra Georgia állam* egyedi eset, melynek tapasztalatai és gyakorlata minta lehet az Egyesült Államok bíróságai számára, azonban korántsem követendő. Ily módon a Legfelsőbb Bíróság mintegy ajtót nyitott a különböző állami bíróságoknak, hogy azok dolgozzák ki és fogadtassák el a saját büntetőjogi kódexüket, ezen belül a legsúlyosabb ítélet meghozatalát is önállóan dönthessék el. Az első állam Florida, ahol már öt hónappal a nevezett, precedensértékű esetet követően komplett reform valósult meg a büntetőjog, ezen belül a büntetési tételek változtatásának tekintetében, majd ezt követte rövid időn belül 34 állam büntetőjogi reformja. A reformok lényege, hogy a halálos ítéletek meghozatala, szavazás esetén az esküdtek csakis személyazonosságuk nyilvánosságra hozatala mellett ítélezhetnek; ezzel a módszerrel vélték biztosítottnak az önkényeskedés, a személyeskedés és a szeszélyes döntéshozatal elleni leghatározottabb fellépést.³⁸

Némely állam kereste a lehetőségét az immáron nyílt esküdtszéki szavazás további „irányításának”, az esküdtek befolyásolásának. Iránymutatásokat szerkesztettek az esküdtszék tagjai számára, melyben összefoglalták egy esetleges súlyosbítás vagy enyhítés lehetséges körülményeit, a megvalósítás jogi módszereit és az ügyészi-védői személyes tevékenységet.³⁹

A Legfelsőbb Bíróság is befogadta és jogszerűnek ítélte Florida,⁴⁰ Georgia és Texas⁴¹ állam meghozott döntéseit a halálbüntetések illetve a bírósági iránymutatások tekintetében.

Az évek múltával nagyban változott a halálbüntetések meghozatalának a gyakorlata is. Általánossá vált a többlépcsős tárgyalás, amikor is az esküdtszék eldöntötte, hogy a vádlott bűnös olyan vádban, amit az adott állam büntető törvénykönyvei halálbüntetéssel sújtanak. A korábbi, *Gregg kontra Georgia állam* esetből származtatva, az első tárgyalást és esküdtszéki ítélethozatalt követte egy második. A második esküdtszék feladata immáron az volt, hogy a bűnelkövető cselekményét megítélje, vagyis hogy ítélete halál, vagy életfogytiglani szabadságvesztés legyen.

Egy másik államközi gyakorlat az volt, hogy az első tárgyalást, esküdtszéki állásfoglalást és bírósági ítéletet követően automatikusan került az ügy az adott állam feljebbviteli bírósága elé. Azon túlmenően, hogy e feljebbviteli bíróság ismételtén megvizsgálta az adott ügy dokumentumait továbbá a hozott ítéletet, megváltoztathatta azt. To-

³⁶ Robert Woll: *The Death Penalty and Federalism: Eighth Amendment Constraints on the Allocation of State* Stanford Law Review, Vol. 35, No. 4 (1983), p. 647-729.

³⁷ Brennan és Marshall bírók

³⁸ *Woodson v. North Carolina*, the Supreme Court 428 U.S. 280 (1976)

³⁹ *Gregg v. Georgia*, the Supreme Court 428 U.S. 153 (1976)

⁴⁰ *Proffitt v. Florida*, the Supreme Court 428 U.S. 242 (1976)

⁴¹ *Jurek v. Texas*, the Supreme Court 428 U.S. 262 (1976)

vábbi fő feladata volt még a konkrét ügy hasonló fajsúlyú ügyekkel való egybevetése, a párhuzamosságok vizsgálata és lehetőség szerint a meghozott ítéletek harmonizációja, arányosítása.⁴²

Ezek a reformlépések egyeztek a Legfelsőbb Bíróság akaratával is, amely testület mindenkor kiállt az emberi jogok tiszteletben tartása mellett. Néhány állam azonban ragaszkodott az önrendelkezés jogához ebben a kérdésben is, vagyis hogy az adott állam bírósága és esküdtszéke szabadon dönthessen (a szavazóik felhatalmazása által) élet vagy halál kérdésében. A földrész demokratikus hagyományait őrizve a Legfelsőbb Bíróság nem tette kötelezővé a halálbüntetésről szóló büntetőjogi cikkelyek semmissé tételét, ennek megfelelően a korábbi Legfelsőbb Bírósági moratórium is idejétmúlttá vált,⁴³ 1977-ben ismét halálbüntetést hajtottak végre Utah államban.⁴⁴ Még ugyanabban az évben Oklahoma állam volt az első, amely elfogadta a halálos injekciót, mint halálnemet, de újabb öt év telt el, mikorra Texas állam alkalmazta is ezen kivégzési módot újonnan anektált büntetőjogi törvényei alapján.⁴⁵

A LEHETŐSÉG KORLÁTOZÁSA

A II. világháborút követően az európai demokratikus államok többsége kizárta vagy legalábbis jelentősen leszűkítette a halálbüntetés kiszabásának feltételeit. E folyamat az Egyetemes Emberi Jogok Nyilatkozatának elfogadásakor felerősödött. Az Amerikai Egyesült Államok is hajlott e változások felé, azonban az egyes államok továbbra is fenntartották a halálbüntetés kiszabásának jogát, a legfajsúlyosabb esetekben. Egy 1977-es bűncselekmény esetén, a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalása szerint a halálbüntetés alkotmányellenes: egy nemi erőszak áldoztává vált hölgy kapcsán, aki szerencsére túlélte a cselekményt.⁴⁶

További — az emberi jogok tiszteletben tartása szempontjából kedvező esetek — döntések születtek az 1970-es, valamint az 1980-as években, ami az abolicionisták lelkében ismét szikrát gyújtott, felragyogott a halálbüntetések teljes tiltásának reménye.⁴⁷ Újabb kapaszkodót nyújtott e küzdelemben, amikor a szellemi beszámíthatatlanságra vonatkozó védőügyvédi érveléseket a Legfelsőbb Bíróság több esetben is befogadta.⁴⁸ A halálbüntetést ellenzők győzelemnek tekintették a Legfelsőbb Bíróság döntését az *Atkins kontra Virginia állam* (2002) büntetőperben, a beszámíthatatlanság immáron kizáró okká vált a halálbüntetés kiszabásának tekintetében.

FAJI MEGKÜLÖNBÖZTETÉS

A Legfelsőbb Bíróság tévedhetetlenségének is vannak határai. A faji megkülönböztetés vezető vitatémává vált a Legfelsőbb Bíróság egy 1986-os döntése következtében.⁴⁹ A vitatott ügy rossz hírnevét a lehetséges esküdteknek az eljáró ügyészség általi, a faji megkülönböztetésen alapuló előválogatása eredményezte, amely széles társadalmi rétegek ellenállását váltotta ki. Újabb, a mai szemmel talán hibás döntés született egy másik büntetőügy felülvizsgálatánál, ahol a védők úgy próbálták a védenc bűnelkövetését igazolni, hogy különböző, az évszázadok alatt felhalmozott, és immáron statisztikai formában is rendelkezésre álló kutatási eredményekkel próbálták alátámasztani, hogy az adott kisebbséghez tartozó bűnelkövetők milyen arányban lettek sújtva a legsúlyosabb büntetéssel.⁵⁰ A Legfelsőbb Bíróság nem fogadta el a statisztikai megközelítésen alapuló érvelést, ismételten kinyilvánította, hogy *Justicia vak*, minden amerikai állampolgárnak azonos jogokat, védelmet biztosít.

FIATALKORÚAK

2005 márciusában a Legfelsőbb bírósági döntés a *Roper kontra Simmons* ügyben egyértelműen megfogalmazta, hogy a halálbüntetés azon személyek esetében, akik életkora a bűnelkövetés időpontjában a 18. életévet még nem haladta meg, az Alkotmánnyal ellentétes, ily módon szigorúan tiltott.

---

⁴² USA Today: Appellate court's longest-serving judge battles death penalty, (2007. július 01.)

⁴³ Jackson and Witherspoon, 1977. január 17.

⁴⁴ Gary Gilmore, firing squad (Utah Appellate Court 25/36/1977)

⁴⁵ Charles Brooks, 1982. december 07.

⁴⁶ Coker v. Georgia, the Supreme Court 433 U.S. 584 (1977)

⁴⁷ Ford v. Wainwright, the Supreme Court 477 U.S. 399 (1986)

⁴⁸ Penry v. Lynaugh, the Supreme Court 492 U.S. 584 (1987)

⁴⁹ Batson v. Kentucky, the Supreme Court 476 U.S. 79 (1986)

⁵⁰ McCleskey v. Kemp, the Supreme Court 481 U.S. 279 (1987)

Kinyilvánította továbbá, hogy az „érett társadalom” eszméje megköveteli a fiatalok magasabb szintű védelmét; ezen keresztül a hangsúlyt ismételtén eltolta a bűncselekmények megelőzésének, a megelőzés hatékonyságának növelése irányába. A fiatalok védelmének gondolata tehát egy állami mozgalom kialakulásához vezetett, amely alapján egyre több tagállam anektálta a fiatalok védelmének, a megelőzésnek a büntetőjogban is megjelenő új vonalas politikáját. A Legfelsőbb Bíróság megfogalmazza: „a mai társadalmunkban a társadalom úgy tekint a fiatalokra, mint kategorikusan kevesebb bűnnel rendelkező állampolgári csoportra, az átlagos népességhez viszonyítva.”⁵¹ Újabb kedvezőtlen fordulat, és a Legfelsőbb Bíróság szeszélyes döntési gyakorlatára rendkívül jellemző egy konkrét ügy kapcsán, hogy az amerikai Alkotmány VIII. kiegészítésére hivatkozva nem tekintette alkotmányellenesnek az olyan fiatalok halálbüntetését, akinek életkora csupán 16 vagy 17 év.⁵²

1992-ben az Amerikai Egyesült Államok ratifikálta a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát. Az egyezmény hatodik fejezete megszabja, hogy halálbüntetés nem alkalmazható azon személyek esetében, akik a bűnelkövetés időpontjában a 18. életévüket még nem töltötték be (ahogyan a korábbiakban már tárgyaltuk, ez a momentum megjelent már a Legfelsőbb Bíróság döntéseiben is). Ily módon az USA bíróságainak, a Legfelsőbb Bíróságnak ismételtén revideálni szükséges a döntési mechanizmusát; jóllehet továbbra is fenntartják a jogot a fiatalok bűnelkövetők esetén a halálbüntetés kiszabásának.

„ÚJ SZELEK FÚJNAK”

Egy 1993-as büntetőügy felülvizsgálatakor a Legfelsőbb Bíróság vizsgálta a halálbüntetés alkotmányosságát az elkövető ártatlanságának esetleges kiderülésekor.⁵³ A Legfelsőbb Bíróság deklarálta, hogy az elkövető ártatlansága, mint matematikai valószínűség, előfordulhat, azonban olyan kis százalékos arányban, ami a Legfelsőbb Bíróság elé kerülő ügyek esetén elenyésző, gyakorlatilag nulla. Ezen álláspontjával az abolicionisták azon álláspontját kívánta gyengíteni, mely szerint a halálbüntetés egy örök és visszafordíthatatlan „folyamat” az elítélt életében, amelyet a későbbiekben felmerülő, az elítélt ártatlanságát bizonyító tények már nem változtathatnak meg. Fenntartotta azt a korábban már világosan kinyilvánított álláspontját is, hogy az egymásra épülő vádeljárások, a különböző bíróságok által végzett vizsgálatok során az elítéltek és védőinek lehetősége nyílik felszínre hozni az összes, a védelmet befolyásoló-elősegítő körülményt, bizonyítékot. A fenti büntetőügy vizsgálatakor nem fogadta el a Legfelsőbb Bíróság az abolicionisták álláspontját, az elítélt kivégzése megtörtént. Az abolicionisták által képviselt elvek mégis célt értek, 2006 augusztusáig 123 személy kapta meg felmentését a legsúlyosabb ítélet alól, a Legfelsőbb Bíróság döntései alapján.⁵⁴

TÁRSADALMI TÁMOGATOTTSÁG

A halálbüntetés, mint legsúlyosabb, visszafordíthatatlan büntetés megítélése az amerikai társadalom szempontjából folyamatosan változott az évszázadok alatt. A Gallup Intézet kutatásai, a kérdőívek vizsgálata alapján kiderül, hogy 1936-ban a vizsgálatba bevont személyek 61%-a helyesnek ítélte a halálbüntetést az olyan elkövetők esetén, akik gyilkosság miatt kerültek elzárásra. A százalékos arány az 1960-as évek közepére lecsökkent 42%-ra, majd újbóli emelkedést követően — 1994-ben — 80%-ra kulminálódott. 1994 óta ismételt csökkenés figyelhető meg, napjainkra a halálbüntetés elfogadottsága körülbelül a 70%-os érték körül mozog, jóllehet figyelembe kell vennünk a reprezentatív, a mintát biztosító társadalmi réteg kiválasztását is, így valószínű, hogy a valós számok ennél alacsonyabbak.⁵⁵

⁵¹ Thompson v. Oklahoma, the Supreme Court 487 U.S. 815 (1988)

⁵² Stanford v. Kentucky, Wilkins v. Missouri, the Supreme Court 492 U.S. 361 (1989)

⁵³ Herrera v. Collins, the Supreme Court 506 U.S. 390 (1993)

⁵⁴ Carol Walker: U.S. Supreme Court Rules on Death Penalty Sentencing (2005)

<http://usinfo.state.gov/dhr/Archive/2005/Nov/04-212543.html>

⁵⁵ A. Demil: Death penalty degrades presumed civilized society (Palm Beach Post 2008. január 15.)

A VALLÁSOSOSSÁG A HALÁLBÜNTETÉS MEGÍTÉLÉSÉBEN

Az 1970-es évek Amerikájában az Evangélikus Nemzeti Szövetség (NAE)⁵⁶ reprezentálta a mintegy 10 millió konzervatív keresztény hívő egységét, támogatta a halálbüntetést,⁵⁷ sőt a NAE utódszervezete a Keresztény Koalíció (CC)⁵⁸ is, a tagok révén további támogatását fejezte ki. A mai, vezető egyházak álláspontja már eltér egymástól: a véleménykülönbség alapvetően bibliai alapokkal magyarázható. Amíg a Mormon Egyház,⁵⁹ és a Fundamentalista Pünkösdi Közösségek⁶⁰ alapvetően az Ótestamentum írásából nyerik erkölcsi támogatásukat a halálbüntetés fenntartása mellett, addig a katolikus egyház immáron a halálbüntetés ellenzőjévé vált.⁶¹ Az Egyesült Államok további vezető egyházai, mint a Protestáns Egyház, a Metodisták, a Baptisták vagy a Presbiterianusok a halálbüntetések mielőbbi betiltása mellett érvelnek.⁶²

A SZÖVETSÉGI ÁLLAM MEGÍTÉLÉSE

Az államok egyéni joga, hogy eldöntsék, az államhatárokon belül alkalmazzák-e a halálbüntetést? Felmerülhet a kérdés, a szövetségi bűncselekmények esetében vajon ki és hogyan alkalmazza, egyáltalán alkalmazhatja-e a halálbüntetést? Nos, a szövetségi kormány is alkalmazza a halálbüntetést, mint legsúlyosabb ítéletet olyan súlyos bűncselekmények esetében, mint szövetségi alkalmazott meggyilkolása, halállal végződő emberrablás, államok közötti kábítószer-kereskedelem vagy árulás (hítségzés). A Furman-eset óta azonban a szövetségi törvények is folyamatos támadások keresztüztüében állnak a halálbüntetések felfüggesztési, megszüntetési akaró társadalmi nyomás következtében. Mégis, a Legfelsőbb Bíróság még fenntartja a halálbüntetés lehetőségét a fentebb felsorolt bűncselekmények esetén. Az új szövetségi, a halálbüntetések meghozatalát szabályozó törvény 1988-ban született; modelljéül a korábbi Gregg-eset kapcsán kialakított Legfelsőbb Bírósági álláspont szolgált. 1994-ben Clinton elnök és kormánya nevéhez fűződik az Erőszakos Cselekmények Kontrolljáról szóló törvény,⁶³ amely kiterjesztette a halálbüntetést a szövetségi büntetőtörvénykönyv további 60 fejezetére, vagyis ennyivel több bűncselekmény esetén hozhatta meg az eljáró bíróság a halálos ítéletet. Az újonnan besorolt bűncselekmények elkövetése alapján három esetben történt kivégzés.⁶⁴

A Clinton kormányzat további lépése, válaszul az Oklahoma City-ben történt robbantásra,⁶⁵ az Antiterrorista törvény enaktálása (1996).⁶⁶ A törvény lehetővé tette a szövetségi és állami szerveknek, hogy a korábban halálbüntetésre ítélt, de még végre nem hajtott elítéltek esetén az ügyeket gyorsított eljárás folyamán újból megvizsgálják, és esetlegesen megváltoztassák az ítéletet. A törvény az eljárások idejét lerövidítette, behatárolta a bizonyítási eljárás hosszát, lerövidítette (és a Clinton adminisztráció szerint) gazdaságosabbá tette a büntetőpereket. A törvény ellenzői azonban megjegyezték, hogy a rövidített eljárások magukban hordozzák a magasabb hibaszázalék, a tévedés veszélyét, ezáltal esetlegesen ártatlanok kivégzését is.

NEMZETKÖZI KILÁTÁSOK

1999 áprilisában az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Emberi Jogi Bizottsága⁶⁷ elfogadta a halálbüntetések nemzetközi moratóriumát célzó okmányt. A moratórium felhívja a figyelmet, hogy a halálbüntetést alkalmazó or-

⁵⁶ National Association of Evangelicals (NAE)

⁵⁷ S. Strong Hertz: *Argue against Death Penalty* (2001) p.3.

⁵⁸ Christian Coalition (CC)

⁵⁹ Church of Jesus Christ of Latter-day Saints (Mormons)

⁶⁰ Fundamentalist and Pentecostal Churches

⁶¹ P. Zapor: *Holy week campaign to end Death Penalty* (1999) <http://www.americancatholic.org/News/DeathPenalty/Bishops-Death.asp>

⁶² Kenneth R. Overberg, S.J.: *Why the Church Speaks a Countercultural Message* (1996)

<http://www.americancatholic.org/Newsletters/CU/ac0195.asp>

⁶³ Violent Crime Control and Law Enforcement Act (1994)

⁶⁴ Timothy McVeigh és Juan Garza (2001. június), Louis Jones (2003. március)

⁶⁵ 1995. április 19.-én az Alfred P. Murrah szövetségi kormányépület elleni terrorista merénylet következtében 168 ember vesztette életét és több mint 800 fő megsérült.

⁶⁶ Anti-Terrorism and Effective Death Penalty Act (1996)

⁶⁷ United Nations Human Rights Commission

szágoknak szükséges a nézeteiket revideálni jogrendjükből törölni a legsúlyosabb ítéletet, különös tekintettel a fiatalok bűnelkövetők esetében.

2007 májusában 129 ország szüntette meg vagy függesztette fel a halálbüntetést, ebből 30 az elmúlt tíz évben, évente pedig átlagosan három állam csatlakozik.⁶⁸ Tavaly 31 országban 1813 halálbüntetést hajtottak végre. A legtöbbet Kínában (1077), Iránban (165), Szaúd-Arábiában (103), a Kongói Köztársaságban (100) és az Egyesült Államokban (98).⁶⁹ További egyeztető folyamatokra van tehát szükség, hogy a halálbüntetés végleg eltűnjön a világ büntető törvénykönyveiből és az emberi jogok érvényre jussanak e területen is.

Kulcsszavak: halálbüntetés, amerikai alkotmány, államközi szerződések.

Keywords: death penalty, US Constitution, interstate laws

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BAKER, D.: *A Descriptive Profile and Socio-Historical Analysis of Female Executions in the United States: 1632-1997*. 10(3) Women and Criminal Justice 57 (1999)
- BEDAU, H. (editor): *The Death Penalty in America: Current Controversies*. Oxford University Press, 1997.
- BOHM, R.: *Death quest: An Introduction to the Theory and Practice of Capital Punishment in the United States*. Anderson Publishing, 1999.
- Human Rights Hero: Anthony G. Amsterdam by Ronald J. Tabak*. Human Rights, American Bar Association, Spring 2007 • Vol. 34, No. 2
- LINDORFF, D.: *The Death Penalty's Other Victims Salon*. Com, January 2, 2001.
- ARMSTRONG, Mills, Steve and, DOUGLAS, Ken and Holt: *Flawed Trials Lead to Death Chamber; Bush Confident in System Rife with Problems*. Chicago Tribune, June 11, 2000 (part 1 of 2).
- O'SHEA, K.: *Women and the Death Penalty in the United States, 1900-1998*. Praeger Publishing, 1999.
- RANDA, L. (editor): *Society's Final Solution: A History and Discussion of the Death Penalty*. University Press of America, 1997.
- SCHABAS, W.: *The Abolition of the Death Penalty in International Law*. Cambridge University Press, second edition, 1997.
- STREIB, V.: *Death Penalty For Female Offenders January 1973 to June 1999*. Ohio Northern University, June 1999.
- The Death Penalty: Real Lives in the Balance*. Human Rights, Summer 2001
- The Global Debate on the Death Penalty by Sandra Babcock*. Human Rights, American Bar Association, Spring 2007. Vol. 34, No. 2

⁶⁸ Capital Punishment Statistic, <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/cp.htm#top>

⁶⁹ Amnesty International 2007